

УДК: 332.1

Яніна Ковальчук

Yanina Kovalchuk

ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ

WAYS TO ACCELERATE INNOVATIVE ACTIVITY IN A REGION

У статті розглянуто особливості інноваційних процесів у регіонах України, досліджено інноваційну активність вітчизняних підприємств. Визначено, що модернізаційний процес є запорукою збільшення використання інновацій у процесі підприємницької діяльності, і розглянуто рушійні сили такого процесу. Запропоновано механізм залучення інноваційних розробок у діяльність кластерних об'єднань підприємств регіону. Досліджено європейську систему індикаторів інноваційної діяльності, яка дає можливість здійснити комплексну оцінку.

Ключові слова: інновації, модернізація, регіон, регіональна економіка, кластер.

В статье рассмотрены особенности инновационных процессов в регионах Украины, исследовано инновационную активность отечественных предприятий. Определено, что модернизационный процесс является залогом увеличения использования инноваций в процессе предпринимательской деятельности, и рассмотрены движущие силы такого процесса. Предложен механизм привлечения инновационных разработок в деятельность кластерных объединений предприятий региона. Исследовано европейскую систему индикаторов инновационной деятельности, которая дает возможность осуществить комплексную оценку.

Ключевые слова: инновации, модернизация, регион, региональная экономика, кластер.

In the article the features of innovative processes in the regions of Ukraine are considered, innovative activity of domestic enterprises is investigated. It is determined that modernization process is a guarantee of increasing of innovation use in the business and driving forces of this process are considered. The mechanism of innovation attraction in the activity of cluster associations of region's enterprises is offered. European system of innovative activity indicators, which enables to carry out an integrated assessment, is studied.

Keywords: innovation, modernization, region, regional economics, cluster.

Постановка проблеми. Інноваційна діяльність у регіонах України сьогодні потребує суттєвих змін та механізмів активізації, адже саме інноваційність є у сучасному світі запорукою розвитку та процвітання. Інновації є ключовою рушійною силою підприємницької та регіональної конкурентоспроможності, – і вони сприймаються як інтерактивний процес навчання, за участю різних соціальних та економічних учасників, які мають справу з різноманітною інформацією та знаннями. В той же час сучасні умови розвитку регіональних просторів вимагають розробки новітніх ефективних стратегій модернізації, що ґрунтуються на інноваціях. Для здійснення інноваційної модернізації найбільш сучасним шляхом промислового розвитку є організація кластерних об'єднань підприємств, що вже зарекомендувала себе в усіх куточках світу.

Також сьогодні особливої актуальності набуває визначення порівняльної методики оцінювання інноваційної діяльності з метою визначення сильних та слабких сторін інноваційної системи в країні або певному регіоні. Така методика має аналізувати інноваційний процес з точки зору дослідження поточної інноваційної діяльності (тобто аналіз безпосереднього процесу продукування інновацій), а також з точки зору реалізації та комерціалізації результатів такої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження ролі та місця інновацій у сучасних економічних умовах регіонів присвячено праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: Й. Шумпетер, Г. Менш, М. Портер, П. Друкер, Р. Уотерман, Ю. Бажал, В. Геєць, В. Гріньов, В. Денисюк, О. Мендрул, Л. Федулова та ін. Основні теоретичні положення щодо кластерних утворень були закладені М. Портером, О. Соколенком, В. Хомяковим.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою роботи є вирішення таких задач: визначення шляхів активізації інноваційної діяльності в регіоні у рамках розробки модернізаційних стратегій та впровадження кластерних процесів у регіонах, а також дослідження методики оцінювання інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Характерний для вітчизняної економіки недостатній рівень інноваційності призводить до низької ефективності всіх сфер функціонування регіональної економіки. Попри розуміння необхідності активізації, дієві механізми сприяння цьому процесу ще не відпрацьовані в Україні, і найбільшою проблемою є недостатній рівень фінансування. Питома вага загального обсягу витрат у ВВП становила 0,75 %, у т.ч. за рахунок коштів державного бюджету – 0,33 %. За даними 2012 р., в середньому по країнах Європейської співдружності (ЄС-27) обсяг витрат на наукові дослідження та розробки становив 2,03 % ВВП. Так, найвища частка витрат на дослідження та розробки була у Фінляндії (3,78 %), Швеції (3,37 %), Данії (3,09 %), Німеччині (2,84 %) та Австрії (2,75 %). Найменша – у Кіпрі, Румунії, Болгарії, Словаччині (від 0,48 до 0,68 %) [1, с. 76].

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» інновації розглядаються як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. При цьому інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [2].

Станом на 2012 рік в Україні лише 1371 підприємство впроваджувало інновації і 1758 підприємств займалися інноваційною діяльністю, при цьому загальна кількість підприємств в Україні у 2012 році становила 364935 одиниць, таким чином, лише 0,38 % підприємств впроваджували інновації і 0,48 % – здійснювали інноваційну діяльність. Такі дані свідчать про катастрофічно низьку інноваційну активність вітчизняних підприємств [3].

Інноваційний розвиток в Україні у 2012 році мав певні регіональні відмінності (рис. 1). Так, лідером за обома індикаторами інноваційного розвитку є Харківська область, чому сприяє високий науковий потенціал цього регіону. Також лідерами є м. Київ, Запорізька, Львівська та Миколаївська області. Найгірші показники мають Волинська, Полтавська та Рівненська області.

Рис. 1. Кількість інноваційно активних підприємств за регіонами України у 2012 році

Аналіз індикаторів інноваційного розвитку регіонів України відображає необхідність активізації інноваційних процесів з метою довгострокового економічного зростання, адже низький рівень інноваційності гальмує ефективний розвиток регіональної економіки.

В умовах функціонування глобального механізму інноваційного розвитку на перше місце по впливу на розвиток економічних систем виходить освоєння принципово нових технологій, дія яких ґрунтується на нових фізичних принципах та ефектах, а також нових системах діяльності й практики. Тому кластер починає виступати не тільки оптимізуючим механізмом, він стає механізмом запуску і розкручування нових техніко- і соціально-економічних систем діяльності, механізмом технічного переоснащення попереднього технологічного укладу [4, с. 44].

Реальними факторами стратегічної інноваційної модернізації економічного розвитку регіональної економіки є: спеціалізація регіональної економіки; концентрація промислових виробництв у регіоні; диверсифікація капіталу; інституційна різноманітність; рівень і якість життя населення в регіоні; інформаційне забезпечення; можливість реалізації економічних функцій з підтримки та підвищення зростання промисловості, його конкурентоспроможність та прибутковість.

Модернізаційний процес є запорукою збільшення використання інновацій у процесі підприємницької діяльності, тому важливим є обґрунтування рушійних сил модернізаційного процесу в регіональній економіці, зокрема на підприємствах регіону. Інновації є ключовою рушійною силою підприємницької та регіональної конкурентоспроможності. Інновації сприймаються як інтерактивний процес навчання, за участю різних соціальних та економічних учасників, які мають справу з різноманітною інформацією та знаннями.

Модернізація підприємств регіону є неможливою без використання стратегічних підходів. У цьому процесі важливим є розуміння поля діяльності та сфери взаємодії влади, бізнесу, науки та суспільства. Однією з найбільш актуальних задач є інтеграція процесів просторового та галузевого розвитку. Регіони стикаються зі значними труднощами: на своєму рівні їм важко знайти реальні стимули для модернізації. У світі вже давно працює практика приватно-державного партнерства на рівні регіонів, яка допомагає реалізувати стратегічні пріоритети модернізації, але у вітчизняній практиці вони мало використовуються.

Важливим питанням є проблема фінансування забезпечення модернізаційного процесу. Сьогодні виникає потреба пошуку нових факторів і механізмів економічного зростання як регіональної економіки, так і регіональних промислових підприємств. Підприємства на місці намагаються здешевлювати витрати на виготовлення продукції, впроваджуючи більш сучасні технології виробництва. Але і влада має їх підтримувати за допомогою зниження податку на прибуток та надання податкових кредитів.

Регіональна економіка може вийти на траєкторію модернізації, взявши до уваги кризові прояви в деяких напрямках господарювання, – тобто криза показує, які галузі є неефективними і неперспективними, які необхідно комплексно модернізувати або взагалі орієнтуватись на вже сучасні та перспективні напрямки.

Бізнес має балансувати між поточним станом своєї інфраструктури з ринковими рушійними силами та рушійними силами бізнесу.

Основні фактори, що впливають на потребу організацій у використанні модернізаційних впроваджень, розглядаємо у ракурсі, як підійти до проекту модернізації шляхом створення та виконання реалістичного стратегічного плану.

Деякі з найбільш поширених причин, що спонукають суб'єктів господарювання до розробки модернізаційних стратегій [5] (рис. 2):

1. Ринкові рушійні сили:

- злиття, придбання або вибуття – тобто інтеграційні спонукання;
- посилення нормативних вимог;
- тиск з боку конкурентів та споживачів, що висувують нові вимоги до якості, продуктивності та місткості;
- можливості бізнес-інновацій.

2. Рушійні сили бізнесу:

- необхідність інтеграції з іншими бізнес-системами;
- зростання орієнтації на споживача;
- терміни виходу на ринок;
- бюджетні обмеження.

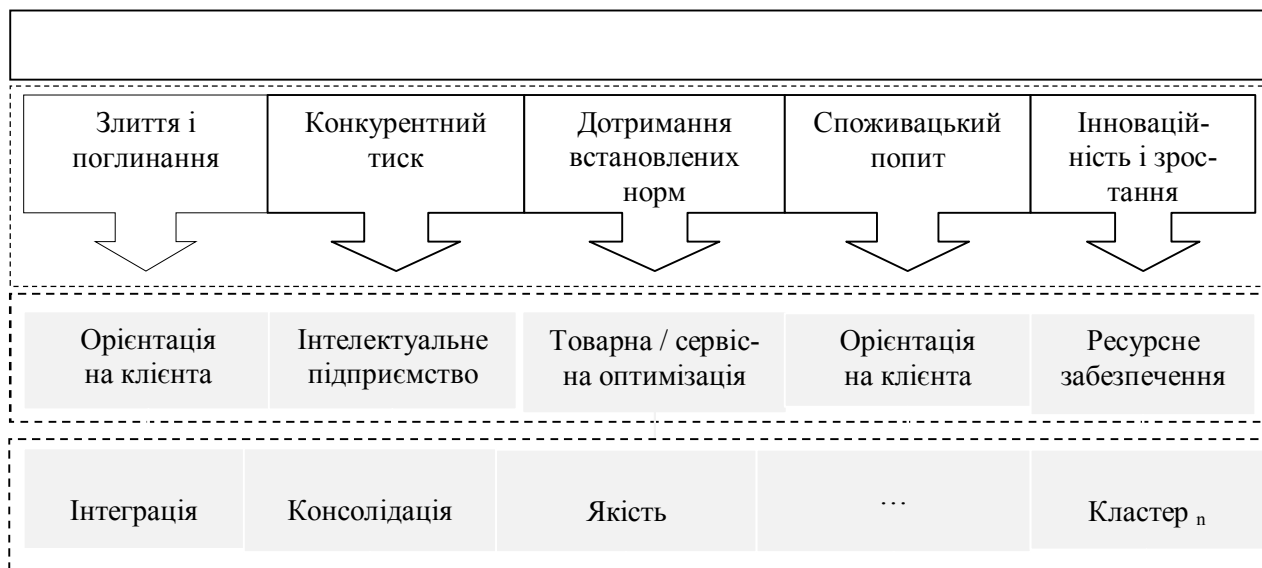

Рис. 2. Рушійні сили інноваційної модернізації підприємств регіону

Впровадження стратегічної модернізації забезпечує цілий ряд переваг:

- швидка адаптація до мінливих вимог ринку;
- поліпшення обслуговування споживачів;
- більш тісна інтеграція з партнерами і постачальниками;
- зниження витрат;
- підвищення якості;
- скорочення часу виходу на ринок;
- покращення управління безпекою та контролем;
- поліпшення операційної ефективності.

Ефективним механізмом залучення модернізаційних процесів у роботу підприємств регіону є організація регіональних інноваційних кластерів, які стають сферою співпраці державних, промислових та наукових установ. Кластер – це добровільне об'єднання самостійних юридичних осіб, які зберігають свій автономний юридичний статус, але спільно працюють заради виробництва конкурентоспроможної продукції та загальної і особистої економічної вигоди. Кластери формуються у певній сфері підприємництва за умови, що учасники кластеру пов'язані між собою технологічно і, нерідко, за ознакою географічної близькості [6, с. 7]. Саме кластерний підхід є сучасною визнаною у світі альтернативою реалізації інноваційної модернізації за рахунок налагодженого механізму взаємодії.

Таким чином, виділяємо поняття регіонального кластеру як об'єднання регіональної влади, бізнесу певної галузі, споріднених з ним галузей, науки та освіти, що за рахунок ефекту взаємодії суттєво впливають на потенціал регіону.

Понад 60 % промислової продукції США виробляється в межах кластерів, що консолідує діяльність як великих, так і малих фірм. 380 найбільших кластерних компаній США, які охоплюють практично всі сектори виробництва, забезпечують робочими місцями близько 57 % працездатного населення США [6, с. 6].

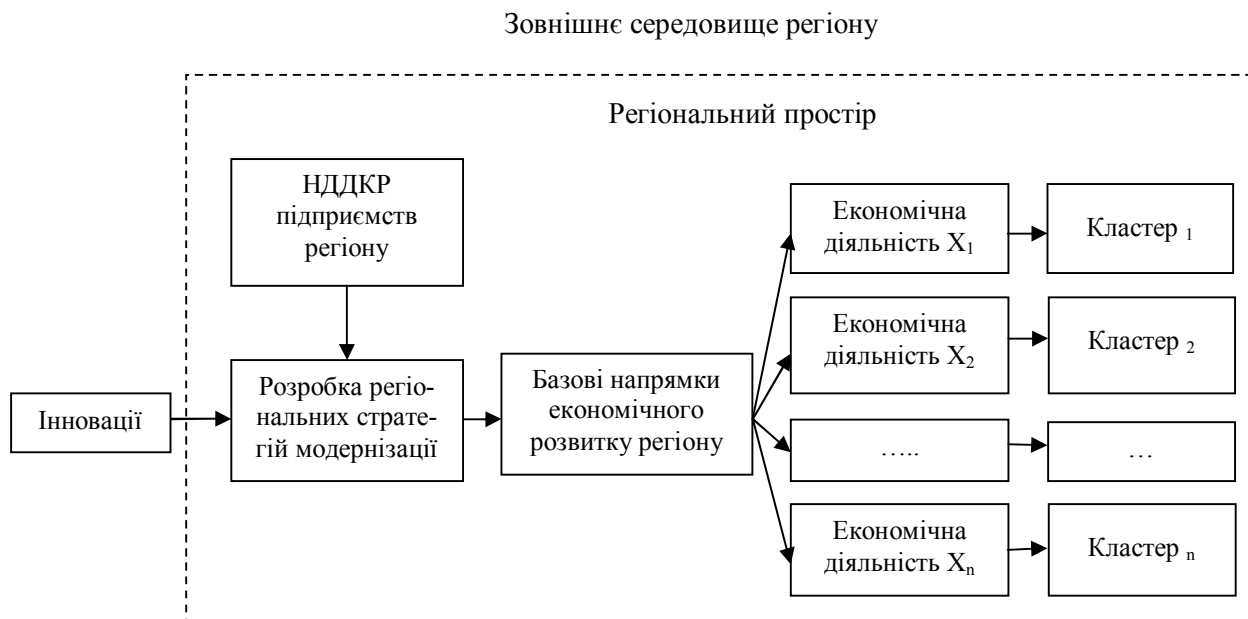
Сьогодні в усіх розвинених країнах у сферах великого бізнесу посилюються тенденції злиття і поглинання з утворенням надпотужних транснаціональних компаній, стратегічних альянсів і партнерств між ними. Малий та середній бізнес пішов шляхом утворення регіональних кластерів.

Кооперація в регіоні на різних рівнях є необхідною умовою для інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності як підприємств, так і регіональної економіки в цілому.

Інновації є ключовою рушійною силою підприємницької та регіональної конкурентоспроможності. Вони сприймаються як інтерактивний процес навчання, за участю різних соціальних та економічних учасників, які мають справу з різноманітною інформацією та знаннями.

Можливі напрями залучення інновацій у регіональний простір з метою розробки регіональних стратегій модернізації (рис. 3):

- купівля інноваційних впроваджень із зовнішнього середовища;
- розробка інновацій у закладах НДДКР у межах певного регіонального простору.

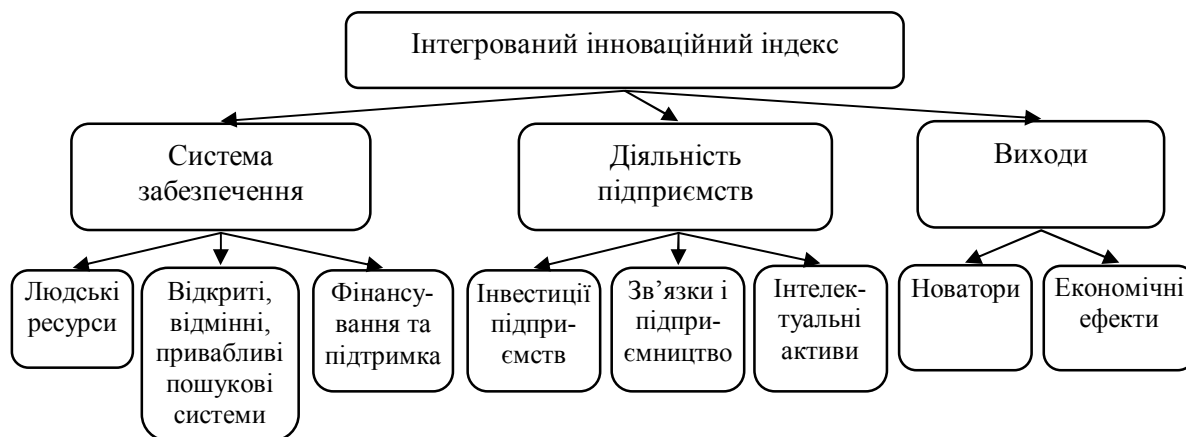

Рис. 3. Механізм залучення інноваційних розробок у діяльність кластерних об'єднань

Як видно з рис. 3, розробка регіональних стратегій модернізації ґрунтується на базових напрямках розвитку економіки регіону, що передбачає в майбутньому організацію ряду кластерних об'єднань за кожним напрямом економічної діяльності в регіоні і подальшу їх взаємодію у сферах перетину інтересів.

В стратегії національної модернізації України одним із завдань означено формування інноваційної інфраструктури та системи трансферу технології. Реалізація такого завдання передбачена шляхом створення мережі інноваційних кластерів [7]. Отже, сьогодні владою акцентується увага на сприянні створенню промислових кластерів з виробництва конкурентоспроможної продукції.

Також важливим для активізації інноваційної діяльності в регіоні є правильне визначення індикаторів розвитку даної сфери. Нами пропонується розглянути європейську систему оцінювання інноваційної діяльності [8], яка у своєму аналізі використовує три основні типи індикаторів і вісім інноваційних сфер, що в результаті відображається у 25 різних індикаторах (рис. 4).

Рис. 4. Система вимірників інноваційної діяльності

Перший тип індикаторів передбачає дослідження системи забезпечення, до складу якої входять три основні сфери інноваційної діяльності. Перша сфера «Людські ресурси», включає дослідження таких індикаторів: нові випускники докторантури та аспірантури; населення віком 30-34 роки з ви-

щою освітою; молодь з середньою освітою. Друга сфера «Відкриті та привабливі пошукові системи» передбачає дослідження за такими індикаторами: інтернаціональні наукові співавторства; кількість найбільш цитованих наукових публікацій; здобувачі з несвропейських країн. Третя сфера «Фінансування та підтримка» включає дослідження таких індикаторів, як: витрати державного сектора у сфері НДДКР; інвестиції у венчурний капітал.

Другий тип індикаторів дозволяє провести аналіз діяльності підприємств у трьох сферах. Перша сфера передбачає дослідження категорії «Інвестиції підприємств», що включає аналіз таких індикаторів: витрати бізнесу у сфері НДДКР; витрати на інновації не в сфері НДДКР. Друга сфера «Зв'язки та підприємництво» аналізу діяльності підприємств передбачає аналіз таких індикаторів: замовлення інновацій для малих та середніх підприємств; співробітництво у сфері інновацій малих та середніх підприємств; державно-приватне партнерство. Третя сфера «Інтелектуальні активи» вивчає такі індикатори: використання патентів Міжнародної патентної системи (МПС); використання патентів МПС у вирішенні соціальних проблем; спільноти торгових марок; спільні задуми.

Третій тип індикаторів здійснює дослідження виходів у двох сферах. Перша сфера «Новатори» вивчає такі аспекти: інноваційні вироби або процеси малих та середніх підприємств; інновації у маркетингу та організаційному процесі малих та середніх підприємств; швидко зростаючі інноваційні підприємства. Друга сфера «Економічні ефекти» передбачає такі дослідження: зайнятість у науково-освітній діяльності; експорт наукомістких послуг; продаж інновацій на нових ринках для нових фірм; закордонні доходи від ліцензій та патентів.

Якщо розглядати показники вітчизняної загальнодоступної статистичної інформації, то вони є досить обмеженими для здійснення повноцінного аналізу рівня інноваційної активності в Україні. За цими показниками дослідження рівнів зв'язків у сфері інноваційної діяльності та шляхів комерціалізації інновацій є неможливим.

Висновки. Підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки є можливим шляхом глибокого технологічного переозброєння виробничого потенціалу підприємств регіону, що є можливим лише за умов розробки комплексної стратегії інноваційної модернізації регіональної економіки. Такі заходи є запорукою економічного зростання та економічної безпеки економіки в цілому. При цьому модернізація шляхом впровадження інновації являє собою складний процес, що вимагає високої взаємодії між різними учасниками регіонального простору та його зовнішнього середовища. Така взаємодія є можливою у рамках регіональних кластерів, які сприяють державно-приватному партнерству та налагодженню співпраці певних сфер взаємозалежних напрямів діяльності у регіоні.

Наведений комплексний підхід до аналізу інноваційної активності, що застосовується в Європі, дозволяє здійснити якісне дослідження рівня інноваційної діяльності, з метою визначення можливостей зростання та недоліків цієї сфери, які необхідно подолати шляхом впровадження ефективних механізмів регулювання та активізації інноваційної діяльності в країні чи в певному регіоні.

Список використаної літератури

1. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К., 2013. – 287 с.
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 36. – с. 266. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
3. Державна служба статистики : статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Белякова Г. Я. Инновационная модернизация социально-экономической системы региона: совершенствование кластерной политики в условиях глобализации / Г. Я. Белякова, Л. Р. Батукова // Корпоративные финансы : электронный журнал. – 2012. – Вып. 3 (23). – С. 44–54.
5. Kotermaski, R. Strategy of application modernization [Internet]. Available from: www.summa-tech.com
6. Хомяков В. І. Роль і місце підприємств, фірм (компаній) та їх кластерів у сучасній економіці / В. І. Хомяков // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Черкаси : ЧДТУ, 2013. – Вип. 33. – С. 5–9. – (Серія : Економічні науки).
7. Україна 2020. Стратегія національної модернізації [Електронний ресурс] / Розпорядження Кабінету Міністрів України. – Режим доступу : <http://polit.ua/documents/2010/02/26/stra2020.html>
8. Innovation Union Scoreboard 2013. European Union [Internet]. Available from: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius-2013_en.pdf

References

1. Scientific and innovative activity in Ukraine (2013). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny: statistic collection. – Kyiv, 287 p.
2. The Law of Ukraine «About innovative activity» (2002) *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR)*, (36), p. 266 [Internet]. Available from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
3. State statistics service: statistic information. [Internet]. Available from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Belyakova, H. Ya. and Batukova L. R. (2012) Innovative modernization of social and economic system of a region: the improvement of cluster policy in the conditions of globalization. *Corporate finanses: e-journal*, 3 (23), pp. 44-54.
5. Kotermaski, R. Strategy of application modernization [Internet]. Available from: www.summa-tech.com
6. Khomyakov, V. I. The role and place of enterprises, firms (companies) and their clusters in modern economy (2013). *Zbirnyk naukovykh prats (Proceedings of Scientific Works) Cherkaskogo derzhavnogo technologichnogo universitetu. Seria: ekonomichni nauky*. Cherkasy, ChDTU, (33), pp. 5-9.
7. Ukraine 2020. The strategy of national modernization. The order of Cabinet councils of Ukraine. [Internet]. Available from: <http://polit.ua/documents/2010/02/26/stra2020.html>
8. Innovation Union Scoreboard 2013. European Union [Internet]. Available from: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius-2013_en.pdf

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014.

Відомості про автора

Я. О. Ковальчук, кандидат економічних наук, старший викладач, Черкаський державний технологічний університет.